

JUSTYNA BRASZKA

 <https://orcid.org/0000-0001-9800-6600>

Uniwersytet Łódzki, Szkoła Doktorska Nauk Humanistycznych

ul. Pomorska 171/173, 90-236 Łódź; e-mail: justyna.braszka@edu.uni.lodz.pl

Postkolonialne lęki w nawiedzonym domu. Motywy traumy i poszukiwania tożsamości w horrorze dla młodzieży *Nakarmię cię strachem* Trang Thanh Tran

Postcolonial Fears in a Haunted House. Themes of Trauma and the Search for
Identity in Young Adult Horror Fiction *She Is a Haunting* by Trang Thanh Tran

Abstract

The analysis presented in the article concerns the debut novel of young adult horror fiction entitled *She Is a Haunting* by Trang Thanh Tran. The interpretation of horror motifs in the novel is presented from the point of view of postcolonial studies. The plot of the novel centers on 17-year-old Jade Nguyen, who is an American of Vietnamese descent. The girl returns to her parents' country to get money for college. She stays in an old house, which turns out to be haunted by ghosts. Jade begins her own investigation to unravel the mystery of the haunted house. She discovers the horrifying truth about the murderous activities of French colonizers in Vietnam. Tran uses the motif of horror to tell the story of the trauma of unrequited colonialism and the crimes associated with it. In addition, the book explores themes of the search for one's own identity. The main story line is complemented by the contexts of historical and contemporary racism and the issue of migration and the Vietnamese diaspora in the United States. The text's research questions revolve around the thematic symbiosis of horror with the postcolonial perspective (including in relation to young adult fiction literature): how does the novel address historical horror related to colonialism?; how can the creations of the haunted house and ghosts be interpreted in postcolonial terms? The article also presents the genre contexts of horror that appear on the pages of the novel. The analytical part of the text is preceded by a theoretical description, focusing on the relationship between young adult fiction and horror conventions.

young adult horror fiction; haunted house; colonialism; colonial crimes; Vietnam

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons
Attribution 4.0 International license — CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0>).

Received: 2025-02-27 | Revised: 2025-04-22 | Accepted: 2025-05-12

Wprowadzenie

Wietnam to kraj przepełniony historiami o duchach. Wątki rodem z horroru występują często w wietnamskiej literaturze ludowej, przekazach ustnych i opowieściach o przodkach (zob. m.in. *Legendy wietnamskie* 2017). Są także obecne w kontekście historycznym — w odniesieniu do okresu kolonialnego¹, pierwszej wojny indochińskiej (1946–1954)² czy wojny w Wietnamie³ (1955–1975), która zakończyła się prześladowaniem oponentów komunistycznego rządu i masową migracją.

Przepracowywanie bolesnej historii stanowi tło i punkt wyjścia debiutanckiej powieści Trang Thanh Tran. *Nakarmię cię strachem* (oryg. *She Is a Haunting*) — spod znaku prozy *young adult* — to opowieść o młodej Amerykance wietnamskiego pochodzenia, Jade Nguyen, która powraca do rodzinnego kraju, by zarobić pieniądze na studia. W Wietnamie zatrzymuje się w posiadłości Nhà Hoa, która wiek wcześniej zamieszkiwana była przez francuskich oficerów. Renowacją zabytkowego domu zajmuje się ojciec bohaterki. Jade z czasem orientuje się, że w Nhà Hoa i okolicy dzieją się przerażające rzeczy. Paranormalna obecność nieznanых bytów związana jest z kolonialną przeszłością Wietnamu.

Niniejszy tekst dotyczy zaprezentowanych w utworze motywów grozy w odniesieniu do aspektu postkolonialności. Analizie poddane zostają powieściowe wątki związane z nieprzepracowanym kolonialnym rozdziałem z historii Wietnamu oraz problematyką definiowania własnej tożsamości w obliczu traum. Rozważania opieram o dwa pytania badawcze: w jaki sposób osoba autorska⁴ odnosi się do grozy historycznej zwią-

¹ Wietnam naznaczony był wizją francuskiej misji cywilizacyjnej. Francuzi rozpoczęli indochińską ekspansję terytorialną w 1861 roku. „Misja cywilizacyjna” sprowadzała się do manifestowania wyższości poprzez proces dehumanizacji i upokarzania Wietnamczyków. Do francuskich zbrodni kolonialnych zaliczyć można m.in. publiczne tortury i zabijanie (zob. Rydstrom 2014: 5–9).

² Pierwsza wojna indochińska rozegrała się między Demokratyczną Republiką Wietnamu (proklamowaną w 1945 roku przez Hồ Chí Minha) a Francją. Dotyczyła niepodległości Wietnamu — wyzwolenia od francuskiej administracji kolonialnej. Konflikt zakończył się porozumieniem w Genewie (1954) i proklamacją niepodległego państwa (zob. Thuan P.D, Thuan 2024).

³ Inna nazwa: druga wojna indochińska.

⁴ Zdecydowałam się, podobnie jak polski wydawca, korzystać z formy „osoba autorska”. Oficjalnie Trang Thanh Tran posługuje się zaimkami: *they/she*, czyli oni/ona, czyt. więcj: <https://trangthanhttran.com/about> [dostęp: 13.05.2025].

zanej z kolonializmem oraz jak w ujęciu postkolonialnym można interpretować kreacje nawiedzonego domu i duchów w powieści. W drugiej części eseju omawiam zabiegi fabularne, które wpisują się w estetykę horroru.

Właściwą analizę wskazanych wyżej wątków poprzedza zwięzły teoretyczny opis obecności horroru oraz wątków postkolonialnych w gatunku *young adult*. Zaproponowany tu model lektury powieści *Nakarmię cię strachem* wpisuje się w perspektywę studiów postkolonialnych, które tworzą ramę obranej metodologii i pozwalają na interpretację ukazanych w utworze zjawisk. Problematyka zawartych w tytule szkicu postkolonialnych lęków odnosi się do kwestii istotnych kulturowo i społecznie (przepracowywanie historycznego kolonializmu, strach przed neokolonializmem, migracje społeczności postkolonialnych, hybrydyczność czy przemoc wobec autochtonicznych kobiet). W utworze Trang Thanh Tran zagadnienia te ukazywane są dzięki przywołaniu instrumentarium grozy; ich prefiguracją pozostaje symbolika nawiedzonego domu i duchów.

Groza nastoletnia

Teksty kulturowe, które należą do kategorii *young adult* (także: *young adult fiction*, często korzysta się ze skrótu YA), kierowane są do nastoletnich odbiorców. Poruszają najczęściej tematykę związaną z dojrzewaniem i problemami z nim związanymi. Zdaniem amerykańskiej badaczki Melissy E. Buelow rosnąca popularność prozy *young adult* powiązana jest również z różnorodnością motywów grozy, które przemawiają do młodzieży „lubiącej się bać” (Buelow 2002: 1). Niektórzy badacze, np. Laura Bolf-Beliveau, do opisu tego fenomenu wykorzystują termin *young adult horror fiction* (zob. Bolf-Beliveau 2018: 1–2). Ten mariaż literatury młodzieżowej z horrorem obejmuje różnorodną paletę tematyczną: od okultyzmu, poprzez obecność potworów, po horror gotycki (por. Buelow 2002). Sceneria horroru w utworach przeznaczonych dla niedorosłych odbiorców wpisuje się w stwierdzenie Anity Has-Tokarz, że „W perspektywie odbiorców kultury popularnej horror oznacza coś strasznego, przeraźliwego i wywołującego zgrozę” (Has-Tokarz 2011: 50). Zdaniem Marty Nadolnej-Tłuczykont groza w tekstach dla młodzieży reprezentuje jednak pewien utarty schemat dotyczący miejsca akcji: „Horror adresowany do dzieci i młodzieży posługuje się wypróbowanymi sceneriami. Wydarzenia w tych utworach najczęściej osadzone są na cmentarzach, w ciemnych lasach i w małych miasteczkach” (Nadolna-Tłuczykont 2017: 162). Do tak określonej przestrzeni twórcy *young adult horror fiction* wprowadzają konkretnych antagonistów grozy: duchy, wampiry, wilkołaki, diabły „i inne monstra”, a atmosfera budowana jest stopniowo, co powinno prowadzić do emocjonalnego poruszenia odbiorcy (zob. Tałuc 2013: 44).

Współcześnie pojawia się coraz więcej badań poszerzających tematykę utworów *young adult horror fiction* o konteksty *gender studies* bądź *women's studies*⁵, a także *postcolonial studies*. Kluczowym elementem spajającym *young adult* z literaturą postkolonialną jest perspektywa, w której protagonista stara się odnaleźć i zrozumieć własną tożsamość (zob. Moore 2019: 48–51). Nie bez znaczenia pozostają także inne, typowe dla tekstów postkolonialnych, czynniki, np. hybrydyczność, wpasowanie się w podział na binarne opozycje my–oni (*othering*), przynależność do wspólnoty, poszukiwanie

⁵ Przykładem może być tu rozprawa doktorska June Pulliam *Monstrous bodies: femininity and agency in Young Adult horror fiction* (2010).

korzeni — związków historycznych, społecznych, rodzinnych (zob. Moore 2019: 51). Charakterystyka powyższych ram teoretycznych, spajających *young adult*, postkolonializm oraz wątki grozy, składa się na obraz powieści *Nakarmię cię strachem* Trang Thanh Tran.

Horror z historią w tle

Gdy protagonistka utworu, siedemnastoletnia Jade Nguyen, przybywa do kurortowego miasteczka Đà Lạt⁶, ma niewielką wiedzę na temat przeszłości własnej rodziny oraz historii Wietnamu. Boryka się z traumą związaną z rozwdem rodziców i stara się zdefiniować własną seksualność. Nienawidzi swojego ojca, Ba, który zajmuje się odrestaurowywaniem zabytkowych posiadłości po francuskich kolonizatorach. Dziewczyna pragnie jedynie zdobyć pieniądze na czesne i aby zrealizować swój cel, zgadza się pomóc ojcu w tworzeniu strony internetowej przyszłego hotelu. Ma się nim stać dom (Nhà Hoa), w którym na czas pracy zamieszkuje z ojcem i młodszą siostrą.

Jade cechuje postkolonialna hybrydyczność⁷ (*hybridity*). Bohaterka jest zawieszona między dwoma światami — Ameryką a wietnamskim pochodzeniem — co stanowi punkt wyjścia powieści Trang Thanh Tran:

Jestem turystką w kraju, gdzie urodzili się moi rodzice. Nawet moje ubrania były tu przede mną. Wszystkie wyprodukowane w Wietnamie, wietnamskimi rękami, po czym wysyłane za granicę, gdzie Amerykanka wietnamskiego pochodzenia (ja) ściąga je z wieszaka i zabiera ze sobą do miejsca, którego nie może nazwać domem. (Tran 2025: 8)

Cytat ten uzmysławia złożoną tożsamość historyczno-społeczną wietnamskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych. Tran już w pierwszych słowach utworu akcentuje kompleksowość podróży Jade do krainy (domu) jej przodków. Nastolatka urodziła się i wychowała w Ameryce; nie czuje związku z krajem rodziców, o czym może świadczyć kiepska znajomość języka wietnamskiego oraz niechęć do nauki⁸: „Ach, ten niewyćwiczony język. Nie wiem, jak powiedzieć po wietnamsku »cześć« albo »tęsknie za tobą«. [...]

⁶ Obecnie Đà Lạt to jedno z najpopularniejszych miejsc wypoczynkowych w Wietnamie. Domniemanym „odkrywcą” tego regionu miał być bakteriolog Alexandre Yersin. Francuski uczony zaangażowany był w stworzenie ośrodka urlopowego na tym obszarze. Z czasem Đà Lạt stało się popularne wśród francuskojęzycznych kolonistów — głównie za sprawą urbanistyki, która w latach 20. i 30. sukcesywnie projektowana była w europejskim stylu. Đà Lạt ominęły największe zniszczenia spowodowane pierwszą wojną indochińską. W 1968 roku w regionie doszło do jednej z najkrwawszych bitew wojny wietnamskiej, która była częścią ofensywy Tet (zob. więcej: Thomson 2018).

⁷ Termin pochodzi z dziedziny nauk przyrodniczych i odnosi się do krzyżowania się dwóch lub więcej gatunków. Kwestię hybrydyczności w badaniach postkolonialnych usystematyzował Homi Bhabha — głównym założeniem wprowadzonych przez niego ram teoretycznych jest złożoność postaci, będącej hybrydą dwóch światów. Bhabha podkreśla dodatkowo płynność i plastyczność międzykulturowych spotkań; zakłada, że tożsamości nie mogą być jednoznacznie definiowanie ze względu na pochodzenie — mogą się zmieniać i ewoluować (zob. Bhabha 1988: 19–39).

⁸ Kwestia nieznajomości języka wietnamskiego to kolejny dowód hybrydyczności postaci Jade. Podobny problem został naszkicowany przez Margery Fee w eseju *Who Can Write as Other?*. Badaczka odnosi się w nim do przypuszczalnej ignorancji zawartej w nie-wychowaniu — oderwaniu od własnej kultury i dziedzictwa (zob. Fee 2025).

Nienawidzę go” (Tran 2025: 9). Osoba autorska w pewien sposób odnotowuje postkolonialną tożsamość swojej bohaterki, przyrównując ją do ubrania, które produkowane jest w państwie niegdyś podporządkowanym kolonialnie, a współcześnie zależnym gospodarczo od Zachodu — odłania tym samym wielowiekową machinę wyzysku i spychania dawnych regionów kolonialnych na geopolityczny margines. Założenie to potwierdza sytuacja finansowa rodziców Jade — przede wszystkim jej ciężko pracującej matki, reprezentującej dramat migrantów *boat people*⁹. Trauma związana z uchodźczym doświadczeniem stanowi jeden z istotniejszych katalizatorów strachu, rzutujących na rozwój fabuły. Ponadto można postawić tezę, że traumatyczna przeszłość rodziców bohaterki rezonuje z lęklwym i skrytym charakterem nastolatki.

Dualność Jade, jej zawieszenie między dwoma kulturami i podświadomym poczuciem obcości, koresponduje z domem — będącym niegdyś siedzibą dawnych francuskich kolonizatorów (por. Tran 2025: 21) — który jej ojciec pragnie przemianować na luksusowy hotel. Wyobcowanie protagonistki potęguje się wraz z upiornymi doznaniem. Każdej nocy dziewczyna mierzy się z paraliżem sennym, a z czasem zaczyna być nawiedzana przez dwa duchy: młodą Wietnamkę (Cam) oraz francuską damę, zwaną Panią Wielu Języków (Marion). Paranormalna sytuacja stopniowo doprowadza Jade do obłąd.

Prefiguracją kolonialnej przeszłości *Đà Lạt* jest wyobrażenie o nawiedzeniu, które kreśli postkolonialną dynamikę na linii dobry duch (młoda Wietnamka) a zły duch (kolonizator), co z kolei przekłada się na relacje między żywymi a umarłymi — zaostreża stopniowo konflikt między Jade a Ba.

Paradoksalnie, to właśnie namacalne doświadczenie horroru sprawia, że dziewczyna zagłębia się w przeszłość *Đà Lạt* i własnej rodziny. Początkowo o historii domu dowiaduje się od inwestorki, Amerykanki Almy, która poświęciła się naukowo zagadnieniu Indochin Francuskich: „[t]o był pierwszy dom bardzo wysoko postawionego oficera, Rogera Dumonta” (Tran 2025: 49), który „[...] odegrał kluczową rolę w ustanowieniu porządku w tym regionie, a jego żona, Marion, była w tamtych czasach jedną z najbardziej utalentowanych lingwistek. [...] Była znana jako Pani Wielu Języków” (Tran 2025: 134). Konfrontacja Jade z Almą, a więc młodej Amerykanki wietnamskiego pochodzenia bez realnej świadomości własnej przynależności z Amerykanką, dla której zainteresowanie Indochinami jest „zarówno zawodowe, jak i osobiste” (Tran 2025: 133), jest niezwykle wymowna w wymiarze postkolonialnym. Ma to związek z rozwinieniem pojęcia *colonial encounter* (w teorii: wymiany kulturowej między kolonizatorami a rdzennymi społecznościami¹⁰) w czasach współczesnych. Niezwykle interesujące jest to, że reprezentantka Zachodu (sposobu myślenia dawnych kolonizatorów) ma większą wiedzę o historii i kulturze Wietnamu od młodej Wietnamki. Jade reaguje w buntowniczy sposób: „Ta kobieta zrobiła doktorat z kolonizacji, a ja mam się jej bezmyślnie podporządkowywać” (Tran 2025: 49). Szybko zestawia ze sobą naukowe

⁹ W tym kontekście można odwołać się do roli literatury wietnamskiej diaspory w Stanach Zjednoczonych, gdzie motyw uchodźców (*boat people*) pełni szczególną rolę znacznika wietnamskiej tożsamości. Więcej na ten temat, również w aspekcie innych tekstów kultury, można przeczytać w pracy Minh Chau Nguyen Phama *Resistance, Healing, and Ghostly Bodies in Diasporic Vietnamese Narratives* (2021).

¹⁰ Związała i trafna definicje terminu *colonial encounter* podaje Cristina Lledo Gomez, która zauważa, że w trakcie tych „spotkań” kolonizator zakłada swoją wyższość nad podmiotem skolonizowanym, co legitymizuje go do dalszych — często agresywnych — działań (zob. Gomez 2022).

zapatrywania Almy i jej postawę prywatną. Zauważa, że kobieta orientalizuje badaną przestrzeń; Wietnam jest dla niej i jej męża obszarem do powielania stereotypów oraz myśli kolonialnych: „Nic dziwnego, że Francuzi zrobili sobie z tego miejsca drugi dom, szczególnie w sezonie urlopowym. Wymarzone miejsce. Jak Europa” (Tran 2025: 47). Podskórny konflikt między Almą (duchem Marion) a Jade ukazuje postkolonialne zagadnienie dominacji, o którym pisał m.in. Edward Said:

Inną okolicznością wspólną dla rozwoju Białego Człowieka i orientalizmu jest „pole”, jakim każda z tych idei władza, oraz poczucie, że takie pole pociąga ze sobą pewne szczególne dominaty, a nawet rytuały zachowań, wiedzy i posiadania. [...] Każda wypowiedź orientalisty czy Białego Człowieka [...] przekazywała poczucie niepodlegającego redukcji dystansu dzielącego białych od kolorowych, czyli ludzi Zachodu od ludzi Orientu; co więcej w każdym takim stwierdzeniu przebrzmiewała tradycja doświadczeń, nauki i wykształcenia, która utrzymywała ludzi Orientu (kolorowych) na ich pozycji o b i e k t u badanego przez ludzi Zachodu (białych) zamiast vice versa. (Said 2024: 278–279)

Im częściej Jade nawiedzana jest przez duchy, tym lepiej orientuje się, że prawda na temat tego miejsca nie ma nic wspólnego z opowieścią Almy.

Złym duchem, sednem wszystkich przykrych paranormalnych i rzeczywistych wydarzeń w powieści, jest Pani Wielu Języków, Marion. Również wśród bytów nieżyjących, zauważalna jest sytuacja postkolonialna. Marion wysługuje się duchem młodej Wietnamki Cam¹¹, by oszukać Jade. Przypuszczalnie stoi też za opętaniem Ba, a także samej Jade i jej siostry.

W trakcie własnych poszukiwań Jade odkrywa, że za nawiedzonym domem i duchami kryje się makabryczna historia tego miejsca. Dziewczyna znajduje plik ukrytych w kominku starych zdjęć, przedstawiających brutalne sceny:

Żołnierze wpatrują się ze stoickim spokojem w aparat, dumni, przed jakąś plantacją kauczuku. Lokalni mieszkańcy ciężko pracują, nieświadomi, że ktoś fotografuje ich plecy [...] Kolejne zdjęcie przedstawia martwe twarze spoczywające na pniu drzewa. Oczy zamknięte. Głowy oddzielone od ciał. [...]. Bracia Dumont i ich współtowarzysze stoją jak myśliwi obok swojej krwawej zdobyczy. (Tran 2025: 229–230)

Wraz z odkryciem dowodu na zbrodnie francuskich kolonizatorów w dawnych Indochinach¹² Jade konfrontuje się z rzeczywistym wymiarem grozy. Osoba autorska przechodzi z symbolicznego wymiaru horroru (duchy w nawiedzonym domu) do maka-

¹¹ Cam za życia wyszła za Francuza, by pomóc własnej rodzinie, przez co została wyklęta przez lokalną społeczność.

¹² Więcej na temat francuskiej administracji w Indochinach — zob. m.in. Olszewski 1991: 256–267.

bryczności historii; protagonistka zaś mierzy się ze skalą dokonanej przez Francuzów masakry i odnosi ją bezpośrednio do możliwej przyczyny nawiedzenia Nhà Hoa. Analizując konsekwencje odczuwanego przez nią strachu, dochodzi do wniosku, że miejsce to zamieszkują nie tylko duchy Cam i Marion, ale także dusze wielu bezimiennych Wietnamczyków — niewolników zatrudnianych przy dawnych plantacjach kaczuki. Dodatkowo odbiera dowody mordu introspektywnie, wprowadzając do monologu wewnętrznych dramatyczne losy własnej rodziny:

Moja prababcia, zbyt młoda i naiwna, by rozumieć grożące jej niebezpieczeństwa. Moja babcia, uganiająca się za amerykańskimi żołnierzami, którzy często wali ją cukierkami, a chwilę później zrzucali napalm na sąsiednią prowincję. Ba płynący przeładowaną ludźmi łodzią [...]. (Tran 2025: 231)

Współczesna historia Wietnamu, naznaczona krwawym kolonializmem, dwiema wieloletnimi wojnami, zwieńczonymi uchodźczą tułaczką, odzwierciedla dzieje rodziny Nguyen. Zagadka nawiedzonego Nhà Hoa wyraża nieświadomość młodego pokolenia porozrzucanych po świecie wietnamskich diaspor. Tran zaznacza ten problem, pozwalając swojej protagonistce dojść do istotnych wniosków: „Zgniatam zdjęcia w dłoni, ale wtedy uświadamiam sobie, że one mogą być jedynymi, jakie kiedykolwiek zobaczą ich potomkowie, i szybko je rozprostowuję” (Tran 2025: 230) lub „Myślę, że znalazłoby się wielu chętnych, którzy powiesiliby je w ramach wystaw ukazujących, jak kolonializm zrujnował wielu ludziom życie, nigdy nie wymieniając ich z imienia” (Tran 2025: 230).

Bezimiennność duchów zamordowanych Wietnamczyków stoi w opozycji do trwałej obecności zjaw Marion (kolonizatorki) oraz Cam (postać ta ociera się o hybrydyczność — podobnie jak Jade zawieszona jest między dwoma światami: światem francuskich kolonizatorów za sprawą jej męża i światem jej rodzinnej wioski, którą porzuciła, by ratować rodzinę; tym samym została odrzucona z autochtonicznej wspólnoty). W historii społeczności Đà Lạt utrwalił się obraz kolonizatorów oraz model *hybridity*, czyli ten, który jako podmiot skolonizowany starał się dopasować do kolonizatorów¹³. Wpływa to na rolę Almy, która inwestując w Đà Lạt, uzależnia to miejsce od własnych wyobrażeń i planów, co ilustruje postawę (neo-)kolonialną i uzupełnia opisaną wyżej definicję „spotkania kolonialnego” za sprawą przekonania o wyższości Zachodu nad dawnym rejonem podporządkowanym. Dowód na to odnajdziemy między innymi w dyskusji dotyczącej nazewnictwa Đà Lạt i odrestaurowywanych tu posiadłości. Jade i Ba pragną nadać Nhà Hoa wietnamską nazwę, co wyraźnie nie podoba się Almie: „Naprawdę obstajecie przy tej nazwie? Trudno ją wypowiedzieć. Francuska jest bardziej romantyczna” (Tran 2025: 48). Ba podporządkowuje się dyrektywom Amerykanki, co wywołuje bunt w jego najstarszej córce: „[...] chcę barwnie i dosadnie zapytać, jak bardzo rasistowscy są ich przyjaciele-emeryci” (Tran 2025: 79). Jade potępia rasizm

¹³ Robert C. Young, czyli jeden z ważniejszych reprezentantów studiów postkolonialnych, zauważa, że nie istnieje pełna definicja hybrydyczności, więc nie należy wykluczać nowych interpretacji tego terminu (zob. Young 2025).

zarówno żywych, jak umarłych, co zaznacza wyraźny pomost między paradygmatem dawnych kolonizatorów a percepcją współczesnych reprezentantów Zachodu, których można oskarżyć o powielanie kolonialnego nastawienia.

Ostatecznie to właśnie Pani Wielu Języków — Marion — jest bytem, który zagraża pamięci o rzeczywistej historii Wietnamu (przede wszystkim świadomości francuskich zbrodni kolonialnych) oraz destabilizuje relacje rodziny Nguyen, atakując Jade. Powyższą interpretację odśladania następujący cytat:

Cały czas źle do tego podchodziłam. Przecież nie muszą wiedzieć, czego chce Marion. Rasiści nie potrzebują powodów, by nimi być. Ona żyła tylko po to, by ją zauważono. A jest tak wielu innych ludzi, którzy czekają, by ich usłyszano. Których przeoczono, zapomniano i pominięto. Moja rodzina nigdy nie będzie wolna, jeśli będę grać według zasad ustalonych przez innych, pozwalając, by ten nieubłagany i zachłanny schemat się powtarzał. (Tran 2025: 231)

Dla Jade nawiedzony dom Nhà Hoa jest uosobieniem Marion (*vide*: kolonizacji, rasizmu).

Dom Hor(roru)¹⁴

W *Nakarmię cię strachem* koszmar reprezentuje wielopokoleniowe traumy Wietnamczyków. Trang Thanh Tran osadza jednak swoją opowieść w konkretnych ramach literackiego horroru. Przejawia się to przede wszystkim sięgnięciem po motyw nawiedzonego domu, co w przypadku analizowanego utworu wiąże się z interesującym zabiegiem narracyjnym. Opowieść prowadzona jest głównie z punktu widzenia narratora pierwszoosobowego¹⁵, czyli Jade. Jednak poszczególne rozdziały poprzedzone są krótkim wprowadzeniem, opisującym konkretną część ciała bądź ludzki organ (np. „usta”, „skóra właściwa”, „szpik” itd.). We fragmentach tych najczęściej pojawia się narrator auktorialny, który opisuje organiczną materię, która łączy dom z jego mieszkańcami — „Wspomnienia trawią drewno, kreskami ołówka przypominają o dorastaniu dzieci i noszą ślady ukochanych stóp” (Tran 2025: 7) — lub świadczy o jestestwie domu, antropomorfizując go — „Ten dom zawsze chciał mieć dziecko” (Tran 2025: 232). Metaforyczne instrumentarium potwierdza zabieg personifikacji przestrzeni: „Koniec końców dom będzie ich pamiętał” (Tran 2025: 30). Osoba autorska kreuje ożywioną wizję domu, co jest znamienne dla estetyki grozy, choćby dla motywu gotyckiego labiryntu, a przy tym koresponduje z *body horrorem*:

¹⁴ Gdy Alma proponuje, by nadać Nhà Hoa francuską nazwę: „*Maison Fleurie*” (Dom Kwiatów) albo „*Maison de l’Hortensia*” (Dom Hortensji), Jade zauważa, że w przypadku takiej nazwy lokalni Wietnamczycy zaczęliby nazywać to miejsce „Dom Hor”, co oznacza „dom na godzinki”.

¹⁵ W powieści odnaleźć można pojedynczy przykład narracji drugoosobowej, w której Jade odnosi swoje przeżycia związane z paraliżem sennym bezpośrednio do czytelnika. Równocześnie w tym fragmencie prowadzi introspektywny monolog, analizując własne błędy: „Odnosisz wrażenie postrzeganie świata spoza własnego ciała, w sposób w pełni kontrolowany” (Tran 2025: 256).

Domem wstrząsają gilgotki ekscytacji za każdym razem, gdy ciało dzielone jest między pokoje, na ćwiartki lub połówki [...]. Głowa Pani wchodzi pierwsza, za nią jedna trzecia szyi. Następnie wysuwa się tułów, a na końcu część, która się z nim łączy. W taki sposób chodzi nakarmiona (Tran 2025: 82)

Wspominane fragmenty nawiązują bezpośrednio do fabuły, nie mają na nią jednak narracyjnego wpływu. Tran wprowadza do nich poszczególne figury, które można odnieść do konkretnych bohaterów (pojawia się postać ojca budowniczego i tajemniczej Pani). Najprawdopodobniej jednak te krótkie i momentami dość chaotyczne passusy pełnią rolę przepływu świadomości Jade. To właśnie na główną protagonistkę najsilniej oddziałuje nawiedzenie/opętanie i z tego względu — przypuszczalnie — jest narzędziem w rękach ducha Marion.

Na kartach powieści Jade doświadcza grozy Nhà Hoa, która objawia się stopniowo i w różnorodny sposób. W przypadku horroru są to elementy stale reprezentujące gatunek, m.in. przeszywający strumień lodowatego powietrza, dziwna obecność martwych robaków w pokoju Jade czy paraliż nocny, podczas którego główna bohaterka doświadcza nawiedzeń dwóch zjaw. Pierwsze spotkanie bohaterki z paranormalnym bytem wydaje się zakorzenione w klasycznych opowieściach o duchach — przedstawia piękną kobietę z wijącymi się larwami w dłoniach (zob. Tran 2025: 68). Jade otrzymuje od niej ostrzeżenie: „Nie jedź” (Tran 2025: 69). Zjawą okazuje się duch Cam; co istotniejsze, wypowiada te słowa w języku wietnamskim, z którym — jak już wspomniano — Jade ma problemy. Musi jednak przezwyciężyć swoją niechęć do mowy przodków, by rozwiązać zagadkę nawiedzenia Nhà Hoa.

Konwencja horroru w odniesieniu do literatury *young adult* odzwierciedla problematykę osobistych przeżyć i dorastania — nie inaczej jest w przypadku *Nakarmię cię strachem*. Doświadczenie grozy pozwala Jade zagłębić się nie tylko w historię Dà Lát i Wietnamu; umożliwia jej konfrontację z samą sobą. Narracja dziewczyny wraz z biegiem fabuły szkicuje wewnętrzną walkę; oscyluje wręcz na granicy psychomachii, która sugeruje, że dom doprowadza protagonistkę do szaleństwa lub rzeczywiście świadczy o jej opętaniu, *vide*: symbolika opętania ilustruje kolonizację umysłu reprezentantki pokolenia postkolonialnego:

Jestem wiktoriańską damą. Jestem tancerką baletową. Jestem nastolatką z przedmieść. Jestem każdą osobą, która przeżyje: kurczowo trzymająca broń i resztki zdrowego rozsądku. Jestem też każdą osobą, która nie przeżyje: niedziewicą, wyzywaną od żółtych, nieprzejdnaną wojowniczką w boju przeciwko starszkom i martwym kolonizatorom. (Tran 2025: 336)

Powyższy cytat dobitnie reprezentuje wymiar traumy w kontekście postkolonialnym, oddając przy tym typową dla literatury *young adult* problematykę odkrywania i definiowania własnego „ja”. Odsłania kryzysy Jade, konfrontującej się z rasizmem w życiu codziennym (określenie „żółty”). Bohaterka przenosi osobiste doświadczenie rasizmu do aspektu nawiedzonego domu, którego spokój zagłuszają żyjący „rasiści” (zachodni inwestorzy) i duchy dawnych oprawców („martwi kolonizatorzy”).

Warto jednak zarysować lepiej wątek dojrzewania w sferze strachu, bowiem dułność postaci Jade nie objawia się jedynie w wymiarze postkolonialnym. Dziewczyna zdaje się niepewna własnej seksualności — definiuje siebie jako osobę biseksualną, a w trakcie osobistych poszukiwań popełnia wiele błędów (w Ameryce zdradza najlepszą przyjaciółkę, zaś w Wietnamie boi zbliżyć się do nowej koleżanki). Kolejną podobną kwestią — i równie ważnym czynnikiem grozy w powieści — jest jej relacja z ojcem. Po powrocie do Wietnamu łączy ich więź transakcyjna: Jade tworzy stronę internetową przyszłego hotelu, a w zamian ma otrzymać od Ba pieniądze na czesne. Ich przeszłość nie jest jednak czarno-biało i odsłania mroczną naturę dziewczyny, która doprowadziła do rozvodu rodziców, co wpłynęło negatywnie na jej rodzeństwo. Interpretowana z jej perspektywy atmosfera grozy tworzy z Ba postać negatywną; w pewnym momencie Jade podejrzewa, że właśnie w jej ojca wstąpił duch Marion, o czym świadczą pojawiające się w kącikach jego oczu glisty. Zdaje się to potwierdzać scena nawiązująca do odkrytych przez Jade makabrycznych zdjęć — pewnej nocy Ba odkopuje w pobliżu Nhà Hoa czaszki i wywozi je do lasu. Towarzyszy mu obsesyjne pragnienie ukończenia renowacji domu: „Dom musi być idealny na otwarcie” (Tran 2025: 198).

„Dom. Duchy. Kto kogo zjada” (Tran 2025: 196) — zastanawia się narratorka. Tran pozwala na dowolność interpretacji, nie wyjaśniając, czy opętanie Jade jest tylko jej wymysłem, wytłumaczeniem własnych wątpliwości czy faktem. Można rozważać te domniemania na podstawie oryginalnego tytułu powieści, czyli *She Is a Haunting*, co w dosłownym tłumaczeniu może oznaczać: ‘ona jest nawiedzeniem’. Z perspektywy Jade Nhà Hoa nawiedza zły duch rasistki i kolonizatorki Marion. Biorąc jednak pod uwagę możliwość opętania głównej bohaterki, nie można wykluczyć, że tytuł dotyczy właśnie jej. Warto odnotować w tym miejscu aspekt kobiecości, który przez Tran jest silnie akcentowany — w nawiedzonym domu pojawia się duch Cam, paranoi opętania ulega także młodsza siostra Jade, w opowieściach rodzinnych obecna jest jej prababcia — być może naoczny świadek zbrodni popełnianych przez francuskich kolonizatorów. Dodatkowo ważną rolę w odkrywaniu tożsamości przez Jade odgrywają: jej matka (reprezentuje uchodźczą traumę a zarazem stanowi emocjonalne przeciwieństwo bohaterki — otwartość i optymizm) oraz dawna przyjaciółka (we wspomnieniach pojawia się niczym zjawą). Wymienione bohaterki powieści doświadczają przemocy na różnych poziomach, zarówno tym symbolicznym (w sferze grozy), jak i społeczno-historycznym. Można to powiązać z zagadnieniem genderyzowania przemocy (jest to częściowe nawiązanie do terminu *gender genocide*), które wskazuje na to, że kobiety mogą podlegać anihilacji¹⁶ pod względem kulturowym bądź etnicznym w innym wymiarze niż mężczyźni; przemoc obejmuje wówczas m.in. kwestie seksualności (niewolnictwo seksualne, przymusowa sterylizacja, reprodukcja), przymusową asymilację (tzw. nawrócone żony), *vide*: włączenie kobiet do grup dominujących (zob. Fein 1999: 43–45). Zjawiska te pokrywają się także z zależnością postkolonialną, w której wyodrębnić można wyraźne binarne opozycje, czyli (podporządkowane) skolonizowane kobiety i mężczyzn-kolonizatorów.

¹⁶ Nie chodzi tu wyłącznie o wymiar fizycznego unicestwienia.

Podsumowanie

Nakarmię cię strachem Trang Thanh Tran jest przykładem *young adult horror fiction*. Elementy grozy w powieści uzupełnia perspektywa postkolonialna, która wprowadza do fabuły informacje związane z tragiczną i nieprzepracowaną historią Wietnamu; ukazuje również perspektywę wietnamskich diaspor.

Tekst jest wyjątkowy ze względu na połączenie *young adult* z istotną tematyką rozliczeń z traumą kolonializmu. W przypadku Wietnamu rzutuje ona na następujące po sobie bezpośrednio wydarzenia, przede wszystkim: wojnę w Wietnamie, wewnętrzne prześladowanie systemowe i masową migrację. *Nakarmię cię strachem* odsłania jednak mniej znane karty z historii tego kraju — masowe zbrodnie francuskich kolonizatorów. Groza stanowi punkt wyjścia dla rozważań o przemocy i jej konsekwencjach, które są głęboko zakodowane we współczesnym pokoleniu młodych Wietnamczyków i osób wietnamskiego pochodzenia. Postać Jade, odkrywającej własną tożsamość i historię rodzinną, wprowadza motyw powrotu do korzeni, do domu w kraju przodków. Dla Tran jest to jednak powrót skażony nie-pamięcią i zapomnieniem, co w sposób symboliczny uzmysławia rola nawiedzonego domu i „batalia” z duchami (przeszłości).

Bibliografia

- Bhabha Homi K. (1988), *The Location of Culture*, Routledge, Londyn.
- Bolf-Beliveau Laura (2018), *Interpreting Horror Spaces* [w:] *Horror Literature and Dark Fantasy: Challenging Genres*, red. M.A. Fabrizi, „Critical Literacy Teaching Series: Challenging Authors and Genres” t.10.
- Buelow E. Melissa (2002), *Trends, patterns, and characteristics of young adult horror fiction*, University of Northern Iowa, Iowa.
- Fee Margery (2025), *Who Can Write as Other?* [w:] *The Postcolonial Studies Reader. Third Edition*, red. B. Ashcroft, G. Giffiths, H. Tiffin, Routledge, Londyn–Nowy Jork.
- Fein Helen (1999), *Genocide and gender: The uses of women and group destiny*, „Journal of Genocide Research”, t. 1.

- Gomez Cristina Lledo (2022), *Encountering Colonialism*, „The Culture of Encounter Project”, 4 kwietnia, <https://cultureofencounter.georgetown.edu/responses/encountering-colonialism> [dostęp: 13.05.2025].
- Has-Tokarz Anita (2011), *Horror w literaturze współczesnej i filmie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Legends wietnamskie* (2017), t. 1 i t. 2, red. A. Krystowiak, N.Ch. Thuat, Wydawnictwo Rys, Poznań.
- Moore Ryan (2019), „*Rewriting the Rules: Postcolonial Perspectives on Contemporary Young Adult Literature*”, „Augsburg Honors Review” t. 12.
- Nadolna-Źłuczykont Marta (2017), *Horror w literaturze dla dzieci i młodzieży: (na wybranych przykładach)* [w:] *Literatura dla dzieci i młodzieży*, red. K. Tałuc, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Olszewski Wiesław (1991), *Historia Wietnamu*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Pham Minh Chau Nguyen (2021), *Resistance, Healing, and Ghostly Bodies in Diasporic Vietnamese Narratives*, Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Humanities, Department of Language and Literature, Trondheim.
- Pulliam June (2010), *Monstrous bodies: femininity and agency in Young Adult horror fiction*, https://repository.lsu.edu/gradschool_dissertations/259 [dostęp: 13.05.2025] [rozprawa doktorska].
- Rydstrom Helle (2014), *Politics of colonial violence: Gendered atrocities in Frenchoccupied Vietnam*, „European Journal of Women’s Studies” t. 1.
- Said Edward (2024), *Orientalizm*, przeł. M. Wyrwas-Wiśniewska, Zys i S-ka, Poznań.
- Tałuc Katarzyna (2013), *Horror w tekstach dla młodego odbiorcy (rekonesans badawczy)* [w:] *Nowe opisanie świata: literatura i sztuka dla dzieci i młodzieży w kręgach oddziaływań*, red. B. Niesporek-Szamburska, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- Thomson Jamie (2018), *Dalat in the spotlight: 50 years after Tet offensive, an invasion of a different kind*, „The Guardian”, 1 lutego, www.theguardian.com/cities/2018/feb/01/dalat-spotlight-tourists-eternal-spring-vietnam-tet [dostęp: 13.05.2025].
- Thuan Pham Duc, Thuan Tran Minh (2024), *The first Indochina War (1946–1954) and the Geneva agreement (1954)*, „Cogent Arts & Humanities” t. 11, nr 1.
- Tran Trang Thanh (2025), *Nakarmię cię strachem*, przeł. D. Górka, Wydawnictwo Kobiectwo, Białystok [wyd. oryg. 2023].
- Young C. Robert (2025), *The Cultural Politics of Hybridity* [w:] *The Postcolonial Studies Reader. Third Edition*, red. B. Ashcroft, G. Giffiths, H. Tiffin, Routledge, Londyn–Nowy Jork.

